

אוסף הספרים התורכי-עות'מאני בספרייה של אוניברסיטת חיפה

מאת ירדנה לוינברג

בספרייה של אוניברסיטת חיפה נמצא אוסף הכולל כ-1,700 ספרים בשפה התורכית-עות'מאנית, שלהם חשיבות רבה בחקר ההיסטוריה של האימפריה העות'מאנית. בעמודים הבאים יוצגו הבעיות שהיו כרוכות בטיפול באוסף זה ויתואר חתך נושאי שלו.

השפה התורכית-עות'מאנית

בנובמבר 1922 בוטלה הסולטאנות העות'מאנית ע"י מצטפא כמאל אתא תורכ לאחר שהתקיימה יותר מ-600 שנה. באוקטובר 1923 הוכרזה הרפובליקה התורכית ובמרס 1924 בוטלה גם החילופים שהוחזקה עדיין בידי שושלת בני עת'מאן ובני המשפחה גורשו מתורכיה¹.

התורכים אימצו את הכתב הערבי כאשר הפכו למוסלמים בשלהי המאה ה-10² הלשון ששימשה את הקיסרות העות'מאנית היתה גדושה ביסודות ערביים ופרסיים, וכן שאלה מספר רב של מלים וצורות דקדוקיות מן הערבית והפרסית, אבל האלף-בית הערבי לא התאים לשפה התורכית, המכילה צורות וצלילים שקשה להעבירם לכתב ערבי. הלשון עצמה הפכה לכבדה ולמלאכותית, והיה קושי רב בהבנת הטקסטים שנכתבו בה. כמו כן היה קושי בהנחלת השפה לדורות הבאים. השפעת ההתמערבות והמודרניזציה במאה ה-19 הצריכה את התאמת השפה התורכית למציאות החדשה, וכבר באמצע המאה ה-19 החלו קריאות לביצועה של רפורמה בכתב ולפישוט הלשון. מגמה זו התחזקה לאחר מהפכת התורכים הצעירים ב-1908 וכינון הרפובליקה התורכית. ב-1928 הוכרז על אימוץ האלף-בית הלטיני באורח רשמי. בשנים הבאות, בפעולה שיטתית של "אגודת הלשון התורכית", הוצאו מן השפה מלים בערבית ובפרסית וכן כל הצורות הדקדוקיות והתחביריות הזרות. השפה התורכית-עות'מאנית הפכה באחת לשפה מתה.

הדפוס באימפריה העות'מאנית

הספרים בשפה התורכית-עות'מאנית נדפסו במשך כ-200 שנה. רק במחצית הראשונה של המאה ה-18 הותר להקים באיסטנבול בית דפוס, בו הודפסו ספרים בתורכית-עות'מאנית.

אמנם, המצאת הדפוס הגיעה לאימפריה העות'מאנית מאירופה כבר בשלהי המאה ה-15 ע"י פליטים יהודים מספרד שביקשו להקים בית דפוס באיסטנבול, אך הסולטאן הסכים לבקשה רק בתנאי שלא ידפיסו ספרים בתורכית או בערבית, משום שלדעת המוסלמים כתבי הקודש יחדלו מלהיות מקודשים אם יודפסו¹. לאחר הקמת בית הדפוס היהודי הוקמו גם בתי דפוס של מיעוטים נוספים.

בתחילת המאה ה-18, בעקבות תבוסות רבות בשדה הקרב ולאחר שהתורכים הבינו שהאירופאים, שנחשבו בעיניהם כדברים, עולים עליהם מבחינה טכנולוגית ומדעית, החל המצב להשתנות. רעיונות חדשים חדרו לתורכיה מהמערב, וכך, כדי

לעכב את שקיעתה של הקיסרות, הוכשרה הקרקע לביטול האיסור על הדפסת ספרים באותיות ערביות.

אבראהים מתפרקה⁴ יסד את בית הדפוס התורכי הראשון. הוא היה הונגרי אשר הגיע לאיסטנבול בסוף המאה ה-17, התאסלם ושירת במנהל העות'מאני. ב-1726 הוא הגיש לוויזיר הגדול ולשיחי האסלאם (ראש העלמאא' וחכמי הדת) תזכיר בדבר תועלתו של הדפוס "יסילת אל-טבאעה". בעקבות התזכיר הוציא שיחי האסלאם "פתוא" (פסק הלכה), המתירה להדפיס ספרים בנושאים לא דתיים (הדפסת הקוראן וספרי פרשנות ותיאולוגיה נאסרה), וב-1727 הוצא צו סולטאני המתיר להקים בית דפוס תורכי באיסטנבול.

בית הדפוס הראשון של אבראהים מתפרקה הוקם ב-1729, ובו הדפיסו את הספרים הראשונים בתורכית-עות'מאנית באימפריה. בין השנים 1729-1742 הודפסו בבית דפוס זה 71 ספרים שנושאייהם היסטוריה, לשון וגיאוגרפיה. כן הודפסו ספר

תודות לפרופ' דוד קושניר מהחוג להיסטוריה של המזרח.
ירדנה לוינברג, ספרנית בכירה בענף עברית - ערבית ובמחלקת היעץ בספרייה של אוניברסיטת חיפה.

דקדוק תורכי בצרפתית, ודין וחשבון שתיעד את שליחותו של שגריר תורכי בצרפת בשנת 1721.

לאחר מותו של אבארהים מתפרקה ב-1745 נסגר בית הדפוס למשך 40 שנה, ונפתח שוב רק ב-1784. ב-1883 נמנו באימפריה 45 בתי דפוס, ואילו בשנתון 1908 הופיעו 99 בתי דפוס¹. במאה ה-19 התפתחה מאוד תעשיית הדפוס, וספרים וכתבי עת רבים הודפסו ברחבי האימפריה.

קיטלוג האוסף

הבעיה העיקרית בטיפול בספרים העות'מאניים היתה אי ידיעת השפה. מכיוון שלא נמצא בספרייה אדם השולט בשפה התורכית-עות'מאנית וגם לא בתורכית מודרנית, נעזרנו בטיפול בספרים באנשי סגל מן החוג להיסטוריה של המזרח התיכון השולטים בשפה זו. קיטלוג האוסף נעשה בידי ספרנים השולטים בערבית, שיכולים לקרוא את הכתוב, אבל לא להבינו. בקיטלוג הספרים השתמשנו בתוכנת "אלף" הנהוגה בספריות האוניברסיטאיות בארץ ומאפשרת קיטלוג באותיות ערביות ונותנת מענה גם לקיטלוג בתורכית-עות'מאנית ובפרסית - שפות המכילות אותיות נוספות על האלף-בית הערבי.

הספרים לא היו חדשים כמובן, מפני שהאוסף כלל ספרים שיצאו לאור לפני 1928. גם מצבם הפיזי של הספרים הקשה מאוד על הטיפול בהם. הספרים נרכשו בתחילת שנות ה-70, ובשל הקושי לטפל בהם הוחזקו במחסן במשך שנים רבות וטופלו בהמשכים. רק לקראת סיום הטיפול בהם הצלחנו לחבר בין כרכים שונים של אותו כותר ו"לשדך" בין דפים בודדים. ספרים רבים חסרו שערים, ולא תמיד היו פרטים ביבליוגרפיים מספיקים לצורך יצירת רשומה ביבליוגרפית מלאה. פרטים ביבליוגרפיים נלקחו במקרים רבים מן הקולופון ומביבליוגרפיות שונות.

כדי למיין כראוי את הספרים היה צורך באינפורמציה על תוכנם. כאמור, נעזרנו בנושא זה באנשים השולטים בשפה מקרב הסגל האקדמי של האוניברסיטה, שראו בספרים מקור חשוב ללימוד ההיסטוריה העות'מאנית והיו מוכנים להקדיש מזמנם וממרחם כדי להביא לעיבוד החומר ולקליטתו בספרייה.

בטיפול באוסף נעזרנו בכמה ביבליוגרפיות של ספרים בתורכית-עות'מאנית:

1. "עית'מאנלי מאלפלרי" מאת ברוסלי מחמד טאהר שיצאה לאור ב-1914 ומהווה ביו-ביבליוגרפיה בשפה התורכית-עות'מאנית המביאה אינפורמציה על המחברים ועל ספריהם³.
2. Turkce Basmalar Alfabe Katalogu: ביבליוגרפיה שיצאה

לאור בשנת 1956⁴. של הספרים בתורכית-עות'מאנית הנמצאים באוניברסיטת איסטנבול.

3. Enver Koray: Turkiye Tarih Yayinlari מאת: ביבליוגרפיה של ספרים בתורכית בנושא היסטוריה שיצאו לאור בשנים 1729-1955 הכוללת גם ספרים בתורכית-עות'מאנית⁸.

כמו כן נעזרנו בקטלוגים של ספריות בארה"ב שיש להן אוספים בתורכית-עות'מאנית:

1. הקטלוג של אוניברסיטת הרוורד: קטלוג הספרים בערבית, פרסית ותורכית-עות'מאנית של אוניברסיטת הרוורד שהוא חלק מהקטלוג הכללי של הספרייה⁶, וכן הקטלוג המקוון של אוניברסיטת הרוורד⁷.

2. הקטלוג המקוון של אוניברסיטת פרינסטון⁸.
כן נעשה שימוש במילון תורכי אנגלי של התורכית המודרנית שהביא את המלים גם בכתוב הקודם שלהן⁹.

איתור הספרים ואימות הפרטים הביבליוגרפיים שלהם בביבליוגרפיות לא היה פשוט. הביבליוגרפיה של טאהר נכתבה כולה בתורכית-עות'מאנית, ורק ע"י חיפוש במפתח הכותרים שלה אפשר היה להגיע לפרסומים ולפרטים על מחבריהם.

רשימת הספרים בתורכית-עות'מאנית יצאה לאור באוניברסיטת איסטנבול לאחר הרפורמה בשפה התורכית. הספרים נרשמו בה באלף-בית הלטיני החדש, אבל היה לה מפתח כותרים באותיות ערביות, דבר שהקל על החיפוש בה. הביבליוגרפיה של Koray כתובה כולה באותיות לטיניות, וכדי למצוא בה פריט מסוים היה צורך לתעתק את השמות והכותרים לאותיות לטיניות.

קיטלוג הספרים בתורכית-עות'מאנית של הספרייה של אוניברסיטת הרוורד הוא באותיות ערביות, אך בקטלוג המקוון שלה ושל הספרייה של אוניברסיטת פרינסטון נעשה שימוש בתעתיק, וגם כאן, כדי להגיע לרשומה הביבליוגרפית של הפריט, היה צורך להפוך את האותיות הערביות ללטיניות. בספריות בארה"ב קיטלוג את החומר בשפה התורכית-עות'מאנית באותיות לטיניות. בתחילה עבדו לפי שיטתו של Eleazar Birnbaum שפרסם את שיטת התעתיק שלו ב-1967. שיטה זו תיעתקה את המלים אות לאות, ובאמצעותה ניתן היה להגיע מן התעתיק אל המלה המקורית¹⁰. ב-1979 פרסמה ספריית הקונגרס את הנחיותיה לגבי הטיפול בפרסומים בשפה התורכית-עות'מאנית. הנחיות היו להמיר במידת האפשר את המלים לצורה הנהוגה בתורכית המודרנית¹¹. במקום לתעתק את המלים אות לאות, הוצע לאמץ את הכתיב התורכי המודרני. הדבר הביא אמנם לפישוט התהליך, אך הקשה על התחקות אחר המקור העות'מאני¹² של המלה.

בעיה נוספת שהתעוררה היתה קביעת העיולים. מכיוון שהשפה התורכית-עות'מאנית היא בעצם תערובת של תורכית, פרסית וערבית, השמות הפרטיים העות'מאניים היו בעלי אופי דומה לשמות שמקורם בשפות האלה. רק ב-1935 נדרשו התורכים לאמץ שמות משפחה כדי להתאים את השמות התורכיים למסורת המערבית.

שמות פרטיים עות'מאניים הם שמות אנשים שהתגוררו באימפריה העות'מאנית ושפתם העיקרית היתה תורכית-עות'מאנית ושמותיהם נכתבו באלף-בית ערבי¹³. כמו השמות הערביים, גם השמות התורכיים-עות'מאניים הם שמות פרטיים ללא שמות משפחה, שמות המציינים תוארו של האדם, או שמות המציינים קרבת דם כמו אבו עת'מאן (משוררים תורכים הוסיפו לעצמם לעתים שמות עט). השמות העות'מאניים הכילו לעתים תוספת שנלקחה מפרסית - זאדה, או תוספת תורכית - אוע'לו, כמו עת'מאן זאדה ועת'מאן אוע'לו. לרוב השמות העות'מאניים נוספו תארים המציינים את שם העיר ממנה הגיע האדם - כמו

בורסלי (מהעיר בורסה), שמות תואר הבאים אחרי השם כמו פאשא, בכ, אפנדי, ראיס, צילבי, או שמות תואר הבאים לפני השם כמו שיח', סיד, חאגי וכי'. כלומר - לפני אימוץ שמות המשפחה היו השמות העות'מאניים מורכבים משם פרטי בשילוב שם מזהה נוסף המתאר קרבת דם, תואר, מקום מגורים וכי'.

ב-1984 נקבעו בספריית הקונגרס כללים לטפול בשמות תורכיים-עות'מאניים¹⁴. שמות עות'מאניים נכנסו לקטגוריה של שמות שנכתבו במקור באלף-בית ערבי ואינם כוללים שמות משפחה (בלי להתחשב במקורם). צורת העיול של השמות העות'מאניים נקבעה לפי השם הידוע ביותר של האדם¹⁵. לפיכך,

השמות העות'מאניים נקבעו לפי האלמנט הראשון של השם, בלי קשר לאופיו.

נעזרנו ב-Library of Congress Names Authority בקביעת העיולים שהתבססה על כללים אלה, ואם השם לא נמצא שם, אימתנו אותו בקטלוגים של הרורד ופרינסטון שנהגו לפי אותם כללים. במקרים אחרים התבססנו על צורת העיול בקטלוג הספרים של אוניברסיטת איסטנבול או בביליוגרפיות שהזכרנו קודם. במקרים רבים נאלצנו להסתמך על הספר עצמו, כשאנו נוהגים לפי תקדימי העבר. במקרים בהם המחבר כתב גם בתקופת האימפריה וגם בתקופת תורכיה המודרנית, נוסף לו שם משפחה שלא היה קודם. כדי לשמור על אחידות עם הקטלוג הלוועזי, העיול במקרים אלה נקבע לפי שמו החדש של האדם, מצב שיצר בעיה, שכן שמות אלו נכתבו רק בתורכית מודרנית והיינו צריכים להפוך אותם לשמות באלף-בית ערבי, למרות שהשמות מעולם לא נכתבו באמצעות האלף-בית הזה.

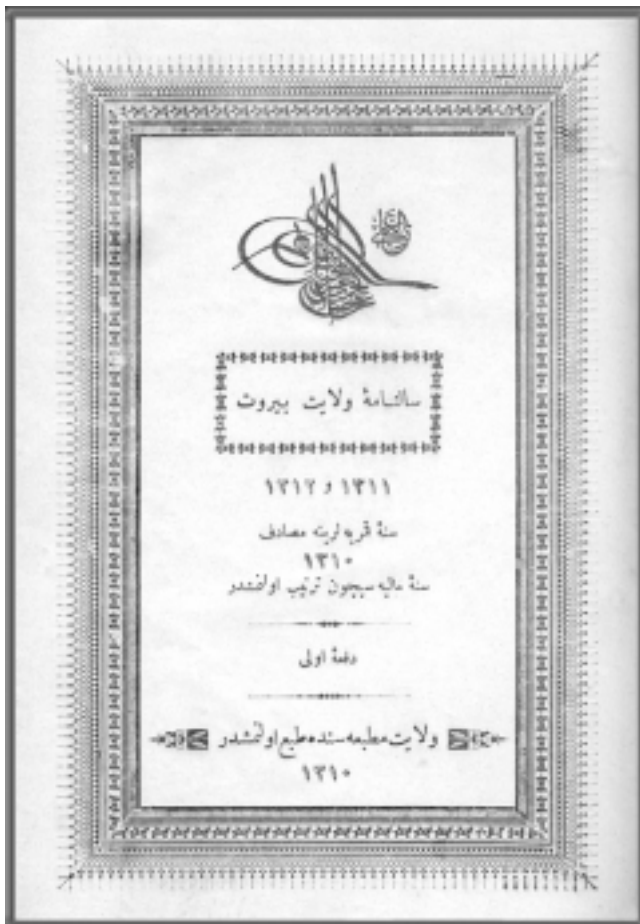
ברוב הספרים הופיעה השנה ההג'רית¹⁶ או המאלית¹⁷

כשנת פרסום הספר והיא תורגמה, בעזרת לוחות, לשנה הנוצרית.

כדי להפוך את השנה ההג'רית או המאלית לשנה הנוצרית נעזרנו בלוחות¹⁸. ההמרה לא היתה מדויקת, שכן שנה הג'רית או מאלית אינה חופפת במדויק לשנה נוצרית אחת, ולכן, רשמנו את השנה הנוצרית החופפת לתחילת השנה ההג'רית או המאלית.

הרכב האוסף

האוסף התורכי-עות'מאני באוניברסיטת חיפה מונה כ-1,700 כותרים שיצאו לאור מאז הקמת הדפוס התורכי הראשון

באיסטנבול ב-1727 ועד הוצאת האלף-בית הערבי מחוץ לחוק בשנת 1928 (לשם השוואה - בספריית אוניברסיטת איסטנבול מצויים כ-9,000 כותרים בתורכית-עות'מאנית). ברשות הספרייה נמצאים שלושה מהספרים הראשונים שנדפסו באיסטנבול:

1. ספר העוסק בהיסטוריה של מצרים:

Suheli, **Tarih- i Misr il-kadim ve Tarihi-i Misr il- cendid**. Istanbul, Ibrahim Muteferrika Matbaasi, 1729 (0527927)

2. ספר העוסק בהיסטוריה של בגדד ושל האימפריה העות'מאנית:

Nazimizade Murtaza, **Gulsen-i hulefa**. Istanbul, Ibrahim Muteferrika Matbaasi, 1730 (0530670)

3. דין וחשבון המתעד את שליחותו של המחבר לצרפת בשנת 1721

Yirmisekiz Mehmet Celebi, **Sefaretname**. Istanbul, 17- (0531448)

הספר היחיד שנדפס באיסטנבול בשנים 1745-1784 היה מהדורה חדשה של ספר שנדפס ב-1729, תרגום לתורכית של מילון אל-צחאח של אל-גיוהרי, שהיה מילון ערבי-ערבי במקור, ופירושו תורגמו לתורכית-עות'מאנית, וגם הוא נמצא בספרייה: Vankulu, Mehmet bin Mustafa, **Lugat-i Vankulu**. Kostantiniye, Dar ut-Tibaah el- Memure, 1756 (0494560) לאחר הרפורמה בשפה בסוף 1928 נדפסו ספרים מעטים בתורכית-עות'מאנית, כשבחלקם מופיעה הדפוסת באותיות לטיניות.

לאורך כל התקופה אנו מוצאים גם ספרים שהודפסו באזורים אחרים של האימפריה כמו במצרים, בבירות ובמחוזות אחרים. **היסטוריה עות'מאנית**: חלק נכבד של האוסף עוסק בהיסטוריה עות'מאנית. עם ספרים אלו נמנים פרסומים בנושא היסטוריה של התורכים, היסטוריה של האימפריה, יחסי החוץ שלה, ביוגרפיות של סולטאנים וספרים הדנים באירועים שונים ובתמורות שהתחוללו במאה ה-19 ותחילת המאה ה-20.

קבוצת פרסומים זו כוללת גם שנתונים (סאלנאמה) שיצאו לאור באימפריה העות'מאנית החל משנת 1263 להגירה - 1846/7. שנתונים אלה נקראים סאלנאמה-י דולת-י עליה עת'מאניה¹⁹. מאוחר יותר החלו הפרובינציות העות'מאניות להוציא שנתונים משל עצמן. השנתונים משמשים מקור ראשוני לחקר ההיסטוריה של האימפריה העות'מאנית והמדינות שקמו על חורבותיה. שנתוני הממשלה העות'מאנית מכילים מידע מינהלי וכלכלי על האימפריה, יש בהם נתונים לגבי האוכלוסיה, הכנסות הממשלה והוצאותיה, נתונים העוסקים בבנייה,

בחינוך, במערכת הצבא ובמערכת המשפט. שנתונים אלה מאפשרים גם את השינויים בגבולות המחוזות בתוך האימפריה. השנתונים שיצאו לאור בפרובינציות מספקים מידע על מערכת המינהל של הפרובינציה, ומביאים מידע סטטיסטי על מערכת החינוך, מידע כלכלי, דמוגרפי וגיאוגרפי. נתונים סטטיסטיים על ארץ ישראל בתקופה זו אפשר למצוא בשנתונים של פלכי סוריה ובירות²⁰.

בידי הספרייה נמצאים כ-290 שנתונים: 72 שנתונים של הממשלה המרכזית ו-218 שנתונים של הפרובינציות. מלבד שנתונים אלה יש שנתונים של גופים ממשלתיים כמו שנתון הצבא וכו'.

היסטוריה כללית וספרי מסעות: ספרים העוסקים בהיסטוריה כללית וכן ספרים העוסקים בהיסטוריה ובגיאוגרפיה של מדינות בודדות. האוסף כולל ספרי מסעות שחלקם מתאר את איזוריה השונים של האימפריה העות'מאנית כמו תימן, סודן, מצרים, צפון אפריקה, סוריה, עירק, ארץ ישראל ותורכיה עצמה. כמו כן יש ספרי מסעות המתארים את אירופה ובעיקר את צרפת ואת לונדון. ספרים אלה הם בעיקר דוחות של דיפלומטים ששירתו באירופה או שנכתבו בעקבות ביקורן של משלחות סטודנטים. דוגמה לדוח כזה הוא ספרו של רפאעל אל-טהטאווי, שיח' אזהרי שליווה משלחת סטודנטים מצרית לפרז. ספרו על רשמיו מצרפת יצא לאור בערבית ב-1834 ובתרגום לתורכית ב-1839²¹. יש לציין שהאוסף כולל גם ספרים על מרכז אסיה, הקווקז, אפגניסטן, טיבט, סין, מזרח אסיה, יפן אפריקה ואמריקה.

ספרות תורכית מקורית ומתורגמת: שנת 1859 נחשבת כתחילתה של הספרות התורכית החדשה. עד אז היתה הספרות בסגנון עות'מאני קלסי, כשמקור ההשראה היה הקלאסיקה הפרסית. עתה החלה הספרות הצרפתית לתפוס את מקומה כמקור לחיקוי. בין הסופרים המיוצגים באורח נכבד הם נאמק כמאל ואחמד מדחת אפנדי.

ידיעת שפות זרות לא היתה נפוצה באימפריה. יחסי החוץ של המדינה התנהלו בעזרת מתורגמנים שהיו יוונים נוצרים. ב-1821, בעקבות המרד היווני, הוחלט להפקיד את התרגום בידיים מוסלמיות, וכדי לענות על הצרכים הוקמה ב-1833 "לשכת התרגום". מלבד חריגים מעטים לא תורגמה ספרות אירופית לערבית, וגם לא לפרסית או לתורכית. רק במחצית השנייה של המאה ה-19 אפשר למצוא תרגומים של ספרות אירופית לתורכית ובעיקר תרגומים של ספרות צרפתית ושל ספרות רוסית. תרגומים מערבית ומפרסית הופיעו כבר קודם לכן, בסוף המאה ה-18.

בנושאים אלה. יש לציין שבבית הספר לרפואה שנפתח באיסטנבול ב-1827 למדו בתורכית ובצרפתית.¹

ביבליוגרפיות: האוסף כולל ביבליוגרפיות וכן קטלוגים של ספריות פרטיות.

כתבי עת: העיתון הראשון בתורכית "תקוים-יוקאיע" הופיע ב-1831 ובאוסף יש גיליונות שלו מ-1890 ואילך. רק ב-1840 הופיע עיתון נוסף "ג'רידה-י חואדת" והאוסף מכיל גיליונות מתוכו החל מ-1856. כתבי עת נוספים החלו לצאת לאור אחרי 1860 והם עוסקים בנושאים שונים כמו ספרות, חינוך, אמנות ומדע וגם גיליונותיהם נמצאים באוסף.

האוסף התורכי-עות'מאני בספריית אוניברסיטת חיפה משמש מקור חשוב לחקר ההיסטוריה של האימפריה העות'מאנית על כל היבטיה. הספרייה עמלה רבות כדי לאפשר את השימוש בו, וממשיכה לטפח את האוסף. אנו מקווים שאוסף זה ישרת את קהילת החוקרים ויביא לפיתוח המחקר בנושא.

אסלאם: האסלאם היה דת המדינה. למרות האיסור על הדפסת ספרי קודש, הודפסו ספרים כאלה, ובמשך הזמן אנו מוצאים אפילו ספרים בנושא אסלאם, חלקם ספרים שתורגמו מערבית. יש לציין את מספרם הרב יחסית של הספרים העוסקים בצופיות ובמסדרים צופיים (זרם מיסטי אסלאמי).

חוק: במסגרת הרפורמות המשפטיות הוקמה ב-1869 ועדה שהוציאה לאור את "מגילה" - קובץ החוקים האזרחי העות'מאני. כן פורסמו חוקים חשובים ב-1879, שעסקו בארגון המשפט ובתי הדין ובסדרי הדין האזרחי. האוסף כולל את "מגילה" ואת החוקים שבאו בעקבותיה (קבצי "הדסתור") במהדורות מסוף המאה ה-19. ("מגילה" - מערכת החוקים לסדרי הדין האזרחי הם חוקים שהיוו בסיס גם למערכת החוק בישראל). כמו כן כולל האוסף ספרים העוסקים בחוק הקרקעות.

ספרי מדע ורפואה: האוסף כולל ספרים מעטים בנושאים אלה, למרות שבעקבות הרפורמות היתה מגמה לפרסם ספרים

הערות

1. לואיס, ב. (1977), **צמיחתה של תורכיה המודרנית**. ירושלים, מאגנס.
2. Watson, William J. (1968), "Ibrahim Mutaefarrika and Turkish incunabula", **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 88, pp.435-441.
3. Mehmed Tahir (1914), **Osmanli muellifleri**. Istanbul, Matbaa-I Amire.
(מאחר שהא"ב הלטיני החליף את הא"ב הערבי, המקורות בתורכית-עות'מאנית מובאים בתעתיק לאותיות לטיניות).
4. Istanbul Universitesi Kutuphanesi (1956), **Turkce Basmalar Alfabe Katalogu**. Istanbul, Istanbul Universitesi.
5. Koray, Enver (1959), **Turkiye Tarih Yayinlari**. Istanbul, Maarif Basimevi.
6. Harvard University Library (1968), **Catalogue of Arabic, Persian, and Ottoman Turkish books**. Cambridge, Mass., Harvard University Library.
7. <http://hollisweb.harvard.edu/>
8. <http://catalog.princeton.edu/>
9. Redhouse, James W.(1968), **New Redhouse Turkish-English dictionary**. Istanbul, Redhouse Press.
10. Birnbaum, Eleazar (1967), "Ottoman Turkish transliteration scheme", **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 87, pp.134-156
11. "Ottoman Turkish" (1979), **Cataloging Service Bulletin**, No 5 , pp.13-17.
12. Maccaferri, J.T. (1985), "Ottoman Turkish cataloging 1: Romanization. **Cataloging and Classification Quarterly**, Vol. 5 (4), pp. 17-38.
13. Maccaferri, J.T. (1990), "Cataloging Ottoman Turkish personal names", **Cataloging and Classification Quarterly**, Vol. 34 (1), pp. 62-78.
14. "Ottoman Turkish Cataloging" (1984), **Cataloging Service Bulletin**, No 24 , pp.56.

15. **Anglo-American cataloguing rules** (1988), 2nd ed. Ottawa, Canadian Library. Association.
16. השנה ההגירית: שנת ירח, תחילת מניין ההגירה נקבע ביום ששי ה-16 ביולי, שנת 622 לספירה הנוצרית, שנת הגירתו של מחמד ממכה למדינה. עד שנת 631 נהגו המוסלמים, כנהוג בלוח השנה היהודי, לעבר את שנת הירח כדי להתאימה לשנת השמש, אולם מנהג זה נפסק ב-631 בהוראת מחמד. מאז, כל 33 שנות הגירה הן 32 שנות חמה וחודשי השנה אינם מתאימים לעונות השנה.
Tsybulskii, V.V.(1979), **Calendars of Middle East countries**. Moscow, Nauka, Central Dept. of Oriental Literature.
17. השנה המאלית: החל משנת 1086 להגירה (1676), בשל הצורך להתאים את החודשים לעונות השנה, וכדי לענות על חוסר ההתאמה בין שנת הירח לשנת השמש, החלו התורכים לחשב את השנה כשנת חמה. שנה זו נקראה בשם שנה מאלית (פיסקאלית). ב-1256 להגירה (1840), נערכה רפורמה נוספת. לוח זה היה בשימוש עד 1925.
Richards, E. G.(1998). **Mapping time**. New York, Oxford University Press.
18. Unat, Faik Resit (1959), **Hicri tarihleri Miladi Tarihe cevirme kilavuzu**. Ankara. Turk Tarih Kurumu Basimevi.
19. McCarthy, J & J.D. Hyde. "Ottoman Imperial and provincial Salnames". **Middle East Studies Bulletin**, 13 (2) 1979 pp. 10-20.
20. קושניר, ד. (1998), "מנהל המחוזות בארץ ישראל על פי השנתונים העות'מאניים, 4191-4681". **קתדרה**, כ"ו, 88, עמ' 28-57.
21. לואיס, ב. (1972), **המזרח התיכון והמערב**. תל אביב, מערכות.

המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין

לימודי ספרנות ומידע לקראת תעודת - "ספן אורשה"

התכנית מכשירה מידענים - ספרנים לעבודה בספריות במוסדות חינוך ובקהילה

במהלך הלימודים הסטודנטים נחשפים ליסודות העיוניים של המקצוע וליישומם בעבודת השדה.
הדגשים מושמים על כיוונים חדשים בטכנולוגיה (הספרן כמידען) ובחינוך.

תנאי קבלה: תעודת בגרות, מבחן פסיכומטרי (או מבחן סף של מכללה) וועדת קבלה
אקדמאים או בעלי תעודת הוראה פטורים ממבחן פסיכומטרי

בעלי תעודת בגרות בלבד חייבים בהשלמת לימודי השכלה כללית
לפרטים נוספים נא לפנות למירה פלד, טלפון: 02-6558125 בין השעות 08:00 - 15:00.